

TURINYS

Autoriaus padėka	13
Autoriaus pastaba	15

I DALIS

Antpuolis ir kontrpuolimas

1 SKYRIUS. Priežastys	19
2 SKYRIUS. Baronas	46
3 SKYRIUS. Kovos rikiuotė	61
4 SKYRIUS. Pirmieji smūgiai	85
5 SKYRIUS. „Suomijos liaudies respublika“	100
6 SKYRIUS. Mannerheimo linija	107
7 SKYRIUS. Karelijos sąsmauka, pirmasis raundas	115
8 SKYRIUS. „Kvailas galvų daužymas“	142

II DALIS

Neregėta drąsa. Mūšiai 4-ojo korpuso ruože

9 SKYRIUS. Tolvajervis. Pirmoji pergalė	153
10 SKYRIUS. Kolos frontas. Priešas neprasibraus!	196
11 SKYRIUS. Generolas Hägglundas kapoja malkas, arba <i>motti</i> taktika	209

III DALIS

Baltoji mirtis

12 SKYRIUS. Žiemos kariai	227
13 SKYRIUS. Suomusalmis – karo meno klasika	238
14 SKYRIUS. Žurnalisto viešnagė prie Kemio upės	268

IV DALIS

Atokvėpis sausį

15 SKYRIUS. Karas ore	291
16 SKYRIUS. Pasaulio atsakymas	303
17 SKYRIUS. Sovietai nusprendžia kirsti iš peties	317

V DALIS

Audra

18 SKYRIUS. Cunamis	331
19 SKYRIUS. Jie prasiveržė!	342
20 SKYRIUS. Diplomatus kova. Pirmasis raundas	360
21 SKYRIUS. Laimėti laiko	370
22 SKYRIUS. Diplomatus kova. Antrasis raundas	376
23 SKYRIUS. Laikas baigėsi	388
24 SKYRIUS. Padariniai	399
Svarbiausių istorinių įvykių chronologija	411
Pastabos apie šaltinius, kuriais naudotasi rašant knygą	415
Apie autorių	419

13 SKYRIUS

Suomusalmis – karo meno klasika

Vargiai pavyktų surasti Žiemos karo bataliją, kuri kaitintų visuomenės vaizduotę labiau nei Suomusalmio mūšis. Ši kampanija vis dar dėstoma karo akademijose, nes Suomusalmis – tai karo meno klasika, parodanti, kiek daug gali pasiekti motyvuoti kariai ir savo darbą išmanantys karininkai, drąsiai taikantys naujovišką taktiką kovoje su daug gausesniu priešu.

Suomusalmis buvo provincijos miestelis, jame gyveno 4 000 žmonių. Dauguma jų kirto mišką ir medžiojo, nors sezoninė žvejyba jiems taip pat galėjo būti patraukli, nes nuo sankryžos, aplink kurią išaugo gyvenvietė, driekėsi ilgų, siaurių ežerų labirintas. Naujiena, jog Raudonoji armija puolė centrinę ir šiaurės Suomiją, šalies gynėjus čia taip pat užklupo netikėtai: jie apskritai nesuprato, kam priešui reikėtų taip vargintis. Todėl suomius pribloškė tai, kad Stalinas nurodė įgyvendinti šią operaciją net dviem visos sudėties divizionams: 163-iajai ir 44-ajai.

163-ioji divizija, kuriai vadovavo generolas majoras Zelencovas, paliko savo bazę Uchtoje, prie Murmansko geležinkelio, ir pajudėjo link sienos slaptu vienu iš minėtų miškų taku. Būtent jie suteikė sovietams galimybę surengti puolimus Suomijos giriose. Stalinas nurodė prasibrauti pro laukinę šalies dalį ir užimti Oulu miestą, kuriuoėjo svarbus geležinkelio mazgas į Švediją. Sėkmingai susiklosčius įvykiams, priešas būtų padalijęs visą šalį perpus. Nuo sienos link Suomusalmio vedė du keliai. Šiaurėje driekėsi Juntusrantos kelias, pavadintas pagal pirmą jo kertamą suomių pasienio gyvenvietę. Šis kelias, vedantis į pietvakarius, susiliejo su dideliu šiaurės–pietų vieškeliu, per Suomusalmį jungiančiu Hiuriunsalmį pietuose su

Suomusalmio statinių griuvėsiai po sovietų aviacijos atakos. Sudegusių pirklių vietoje likę tik kaminai.

Peranka šiaurėje. Piečiau buvo Ratės kelias. Viduryje Suomusalmio jis kirtosi su Perankos–Hiuriunsalmio vieškeliu, o paskui vedė toliau į vakarus, tankiau apgyvendintų šalies vietovių link. Ratės kelias buvo daug geresnis, todėl suomiai spėjo, kad būtent juo rusai žygiuotų, jei nutartų imtis veiksmų šiame fronto ruože.

Vis dėlto Zelencovo taktika užklupo gynėjus visiškai nepasiruošusius: jis pasiuntė du iš trijų savo pulkų Juntusrantos keliu. Tai užtikrino generolui majorui milžinišką kiekybinį pranašumą. Karo pradžioje jam priešinosi Suomijos sienos apsaugos rinktinė, sudaryta iš 50 vyrų. Du 163-iosios divizijos pulkai lengvai atrėmė pasieniečių bandymus juos pristabdyti, taikant sulaikymo kovos veiksmus. Jie naktį iš gruodžio 5-osios į 6-ąją pasiekė Palovaros kryžkelę. Tuo metu trečiasis pulkas judėjo Ratės keliu Suomusalmio link. Iš pradžių sovietai šiame ruože taip pat nesutiko rimtesnio pasipriešinimo. Suomiai turėjo porą būrio dydžio pasieniečių rinktinių ir buvo paskubomis surentę keletą kelio užtvartų. Neatsižvelgiant į tai, per pirmąją karo parą pulkas įveikė vos 10 kilometrų. Suomijos armija skubiai pasiuntė bendražygiams į pagalbą Kajanyje dislokuotas rezervo kuopas, padėjusias sutvirtinti gynybą ir sulėtinti priešą. Gruodžio 7-osios

Suomijos karininkų grupė planuoja veiksmus prie Suomusalmio. 1939 m. gruodis.

rytą baigti evakuoti Suomusalmio gyventojai. Dauguma pastatų buvo sudeginti. Deja, gynėjai darbavosi paskubomis, tad pelenais virto ne visi namai. Išliko nemažai pastatų, juose galėjo įsikurti keli šimtai vyrų. Be to, kontratakaujantiems suomiams vėliau teks tvarkytis su dėl gatvių kautynių kilusiais sunkumais.

Šiauriniu keliu judėję du sovietų pulkai pasiekė kryžkelę. Vienas pasuko į šiaurę, Pyspajervio ežero ir Perankos link, o kitas – į pietus, Suomusalmio link. Vėly gruodžio 7-osios vakarą Suomusalmį pasiekęs pulkas šiame miestelyje susitiko su raudonarmiečiais, žygiavusiais Ratės keliu.

Po truputį į šį nuošalų regioną vyko Suomijos armijos kuopos ir batalionai, pasiūsti kaip pastiprinimas. Generolo majoro Viljo Tuompo nuomone, prieš puolimas Juntusrantos kelyje suomiams buvo pavojingesnis, todėl jis pirmiausia nusiuntė turimas negausias pajėgas į šį ruožą. Pirmieji atsikrojo bataliono ErP-16 kariai pasiekė Peranką gruodžio 6 d. 1 val. nakties. Iki vidudienio visas batalionas užėmė tvirtas gynybines pozicijas netoli Pyspajervio ežero. Vos tik suomiai įsitvirtino, jiems teko atremti pirmuosius Raudonosios armijos 662-ojo pulko padalinių bandymus prasilaužti. Raudonarmiečiams buvo įsakyta užimti Peranką iki sutemų. Ištyrinėję priešų gynybą, sovietai pradėjo parą trukusius energingus susirėmimus.

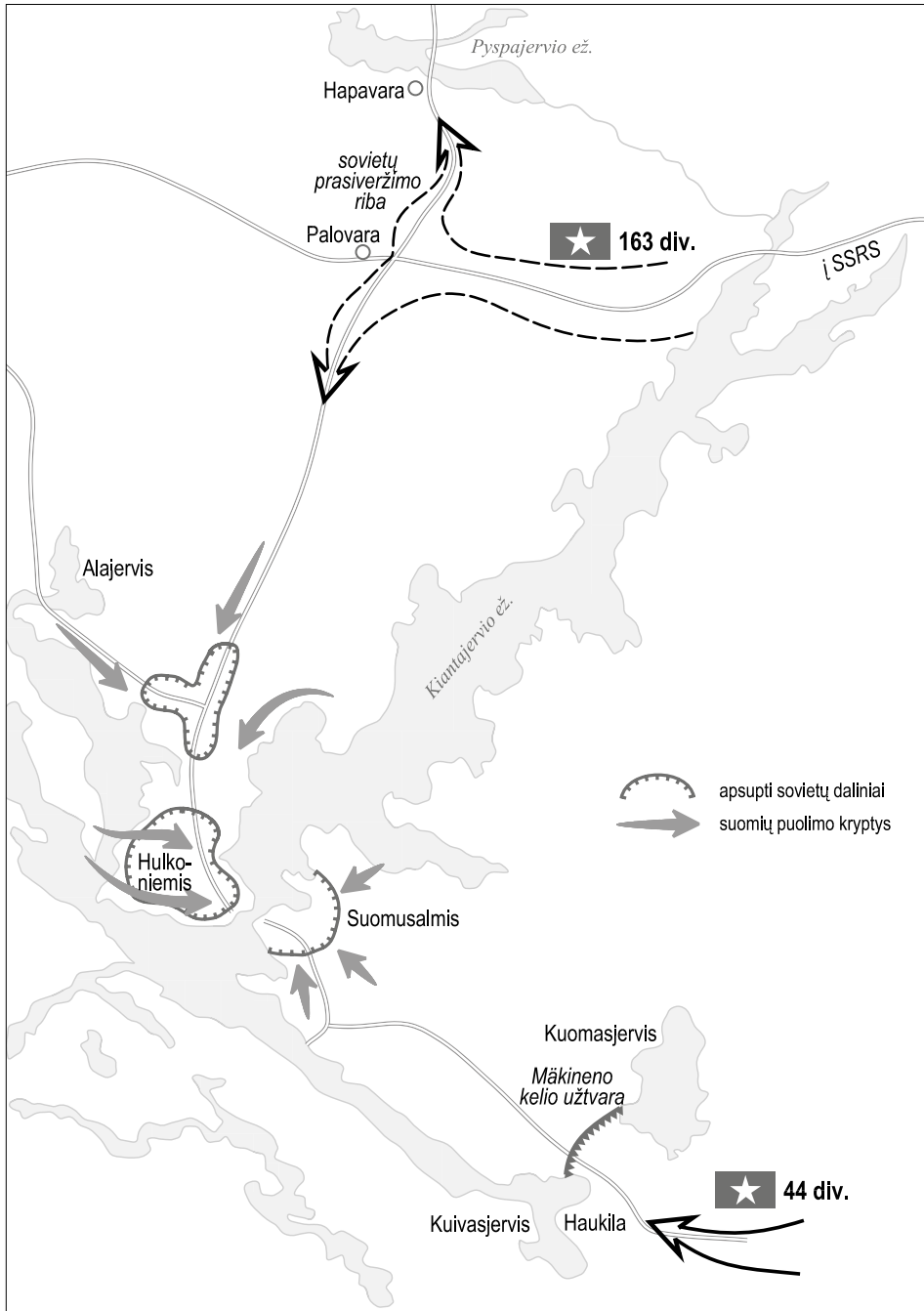
Nors gynėjų buvo mažiau, jiems pavyko ne tik atsilaikyti, bet ir perimti iniciatyvą.

Visi Suomijos armijos padaliniai, veikiantys į šiaurę nuo Pelovaros sankryžos, buvo suburti į Susi operatyvinę grupę. Jai vadovavo rezervo pulkininkas leitenantas ir parlamento narys Paavas Susitaivalas – jam ką tik buvo suteiktas leidimas laikinai nevykdyti parlamentaro pareigų, kad padėtų fronte kovojantiems bendražygiams. Susitaivalui netikėtai lengvai pavyko sulaikyti sovietus. Dėl to iš dalies kaltas Zelencovas, vieną 662-ojo pulko batalioną palikęs divizijos rezerve. Tai buvo pirmoji iš kelių brangiai kainavusių generolo majoro klaidų, todėl Susi operatyvinei grupei teko atsilaikyti tik prieš 2 000 raudonarmiečių. Apskritai 662-ojo pulko būklė buvo prasta. Gruodžio 11-ąją jo vadas Šarovas per radiją perdavė žinutę: jis piktai skundėsi, kad vyrai stokoja batų, baltų maskuojamųjų kostiumų ir maisto. Šį pranešimą Suomijos ginkluotųjų pajėgų radijo žvalgyba greitai iššifravo. Perskaitę kitas perimtas radijo žinutes, suomiai sužinojo, kad kai kurie Šarovo vyrai visam laikui užčiaupė vieną iš politinių divizijos vadovų. Gruodžio 13 d. iššifruotas dar vienas pranešimas, kuriame rašoma, kad 662-asis pulkas dėl šalčio prarado 48 vyrus, o jo koviniai nuostoliai siekė 160 karių. Šarovas neteko 10 proc. pajėgų, nors kol kas vyko tik nedideli susišaudymai su suomiais. Akivaizdu, kad priešo padaliniai nebuvo elitiniai.

Paradoksaliai, bet pažangių technologijų stokojanti Suomijos armija sugebėjo labai išstobulinti radijo žvalgybą. Vykdamas Suomusalmio kampaniją, ji turėjo neįkainojamos vertės. Žvalgybininkai važinėjosi sunkvežimiais netoli fronto esančiais keliukais. Jie slapta klausydavosi priešo radijo pokalbių ir perduodavo įrašytą informaciją duomenų rinkimo centrams. Juose dirbantys dešifruotojai negaišo laiko. Vietos lauko vadai paprastai gaudavo dekoduosius sovietų radijo pranešimus, praėjus vos keturioms valandoms po to, kai jis pirmąkart būdavo perduotas. Šiandien gal tai nedaro didelio įspūdžio, bet 1939 m. tai buvo išties išskirtinis pasiekimas. Surinkta informacija labai padėjo suomiams priimti taktinius sprendimus.

Gruodžio 14–15 d. Šarovas bandė atgauti iniciatyvą. Jis sugebėjo laikinai prasiveržti iš Hapavaros į Ketolą, ten jo karius sustabdė stipri minosvaidžių ir kulkosvaidžių ugnis. Suomiai vėl panaudojo sunkiuosius kulkosvaidžius kaip lengvąją artileriją. Priešakinis sovietų batalionas neteko 150 karių. Dėl šalčio ir per kovas Šarovas prarado 20 proc. pulko pajėgumų,

Ledinis pragaras. Žiemos karas 1939–1940 m.

9 žemėlapis. Suomusalmio kampanija. Raudonosios armijos 163-iosios divizijos sunaikinimas.

o sveiki raudonarmiečiai sparčiai artėjo prie fizinių galimybių ribos, tad 662-asis pulkas, kaip vėliau paaiškėjo, visam laikui perėjo į gynybą.

Piečiau esantys stipresni Raudonosios armijos padaliniai ėmė kelti vis didesnę grėsmę. 163-ioji divizija sutelkė du pulkus, didžiąją dalį sunkiųjų ginklų ir šarvuotosios technikos Suomusalmio kaime ir netoli jo. Suomiaii suprato, kad labiausiai tikėtina, jog priešas toliau puls kryžkelę prie Hiuriunsalmio. Mažai kas žinojo šį nedidelį medkirčių miestelį, bet jame baigėsi geležinkelio linija ir iš jo vedė geriausias kelias į Puolanką – svarbų tarpinį tikslą pakeliui į Oulu. Suomijos pajėgos privalėjo apginti Hiuriunsalmį.

Į pagalbą regione dislokuotiems gynėjų būriams skubėjo gyvybiškai svarbus pastiprinimas. Jį sudarė tik vienas žmogus – karininkas, bet jis sugebės pažadinti ir sutelkti suomių pajėgas, kaip tai padarė Paavas Talvela Tolvajervyje. Tą pačią dieną, gruodžio 7-ąją, kai sovietų padaliniai susitiko Suomusalmio kaime, Mannerheimas davė įsakymą JR-27 – vieninteliam rezerve likusiam 9-osios divizijos pėstininkų pulkui – vykti į naujos krizės epicentrą. Šiam pulkui vadovavo dar vienas legendinio Pirmojo pasaulinio karo jėgerių bataliono veteranas – pulkininkas Hjalmaras Siilasvuo. Jis gimė laikraščio redaktoriaus šeimoje ir taikos metu vertėsi advokato praktika. Šis nedidukas, šviesiaplaukis, atvirai kalbantis vyras įrodys, kad yra vienas geriausių taktikų per visą Suomijos karybos istoriją.

Siilasvuo atvyko į generolo Tuompo vadavietę Kajanyje. Čia jis buvo informuotas apie organizacinius sprendimus, kurių imtasi, reaguojant į netikėtai kilusią grėsmę prie Suomusalmio. Pulkininko vadovaujamas pėstininkų pulkas JR-27 tapo brigados dydžio laikinosios operatyvinės grupės branduoliu, jis turėjo sunaikinti Raudonosios armijos 163-ąją diviziją. Taip, Siilasvuo privalėjo ne tik sustabdyti priešą, bet ir visiškai jį sutriuškinti. Tai nebuvo itin lengvas uždavinys, nes sovietai buvo kiekybiškai pranašesni ir turėjo daug tankų ir artilerijos. Suomių pulkas JR-27 neturėjo jokios sunkiosios ginkluotės – nė vieno prieštankinio pabūklo. Jis stokojo net dalies būtiniausių priemonių, tokių kaip palapinės ir balti maskuojamieji apsiaustai.

Kita vertus, šiame pėstininkų pulke netrūko slidžių ir vyrų, mokančių jomis naudotis. Dauguma eilinių užaugo panašiuose į Suomusalmį miesteliuose, įkurtuose miškų apsuptyje. Nemaža dalis karių buvo medkirčiai. Jie pažinojo mišką ir mokėjo šliuožti slidėmis ten, kur nėra nei

Pulkininkas (vėliau generolas) H. Siilasvuo (dešinėje) laikytas vienu geriausių Suomijos kariuomenės taktikų. 1940 m. sausis.

tako, nei takelio, o sniego paklotė siekia beveik pusę metro. Nors Siilasvuo labai trūko ugnies galios, jis turėjo sočiai antro svarbiausio karybos elemento – judumo.

Šiuo pranašumu pulkininkas pradėjo naudotis nuo pat pirmos dienos, kai buvo dislokuotas pulkas JR-27. Siilasvuo įkūrė štabą miškininko troboje, esančioje Hiuriunsalmio kaime. Tikėtina, jog sovietai nežinojo, kad suomiai neseniai nutiesė naują geležinkelio atkarpą iki šios gyvenvietės. Gynėjams pavyko sutelkti pastiprinimą vos už 40 kilometrų į pietus nuo Suomusalmio. Todėl, nepaėjęs nė parai nuo gauto įsakymo, pulkininkas galėjo užtvirti kelią puolančiam priešui didesnėmis nei vieno bataliono pajėgomis. Raudonarmiečių žygis į Hiuriunsalmį prasidėjo gruodžio 9-ąją. Įveikus vos porą kilometrų, juos netikėtai sustabdė galinga ir tiksliai suplanuota kulkosvaidžių ugnis.

Gruodžio 10-osios vakarą Siilasvuo jau rengė kontrataką. Jis galėjo pasitelkti visus pulko JR-27 batalionus ir dviejų batalionų dydžio dengiamąsias pajėgas, kovojusias šiame ruože nuo lapkričio 30 d. Tačiau pulkininkas nerimavo dėl šių papildomų padalinių būklės. Juose tarnaujantys vyrai dvi savaites be atokvėpio kovojo, jiems teko nuolat trauktis. Prieš pat

atvykstant pulkininkui, nusižudė vienos kuopos vadas. Siilasvuo netrukė skleisti gandų, jog atvykęs pulkas – visos divizijos, siunčiamos kaip pastiprinimo, pirmasis padalinys. Tam tikra prasme šie spėliojimai išsipildė. Gruodžio 22 d. Mannerheimas įvardijo, kad Siilasvuo yra 9-osios divizijos vadas. Tai – labai logiškas sprendimas, nes ankstesnė 9-oji divizija buvo išskaidyta, iš jos liko tik administracijos karininkų būrelis, dislokuotas Oulu. Vis dėlto tuo metu pulkininkas nežinojo, kaip pakryps reikalai, todėl paskleista informacija apie pastiprinimą atrodo gerokai išpūsta. Kita vertus, šie gandai labai teigiamai paveikė dengiamųjų pajėgų karių kovos dvasią. Kareiviams daugiau nebeatrodė, kad jie yra palikti likimo valiai, kad jų dedamos milžiniškos pastangos eina perniek. Vėliau per mūšius šie vyrai dar parodys, kiek sugeba.

Siilasvuo manė, kad gali sutriuškinti 163-iąją diviziją. Regis, jos vadas Zelencovas nebuvo gana agresyvus ar nepasižymėjo gera vaizduote. Šiaurinis divizijos pulkas, esantis netoli Pyspajervio, nustojo rodyti bet kokią iniciatyvą, o likę padaliniai išsidėstė 40 kilometrų ilgio kelio ruože, besidriekiančiame nuo Pyspajervio ežero iki rytinio Suomusalmio kaimo pakraščio. Tokia ilga kolona atrodė pažeidžiama. Vis dėlto Siilasvuo, prieš pradėdamas spręsti 163-iosios divizijos problemą, ketino pasirūpinti, kad pelė nepaspruktų iš spąstų. Jis nusprendė surengti operaciją, kuria siekiama užblokuoti Ratės kelią ir sutrukdyti priešui atsiųsti pastiprinimą iš SSRS teritorijos.

Naktį iš gruodžio 10-osios į 11-ąją pulkininkas permetė didžiąją pulko JR-27 dalį į susitelkimo rajoną, esantį į pietryčius nuo Suomusalmio ir apie 8 kilometrus į pietus nuo Ratės kelio. Taip pat jis nurodė pionieriams nutiesti ledo kelių tinklą ir pasirūpinti, kad suomių padaliniai būtų dar judesni. Be to, planuota, jog gynėjai, naudodamiesi tuo tinklu, galės sparčiai perkelti kuklias savo artilerijos pajėgas iš vienos vietos į kitą, pasiruošti šaudyti, paleisti keletą salvių, vėl parengti pabūklus pervežti ir dingti miškuose. Viskas vyks labai greitai, todėl priešas dažnai nespės paleisti atsakomosios ugnies.

Siilasvuo pradėjo operaciją gruodžio 12-osios rytą. Vėliau jo vyrai šiame fronto ruože surengs gausybę panašių reidų blokuodami kelius. Dažniausiai tokio pobūdžio puolimai klostosi panašiai. Sustiprintasis dalinys, paskirtas dalyvauti, rengiant planuojamą operaciją, užimdavo numatytas pozicijas iš anksto paskirtuose susitelkimo rajonuose. Paprastai vyrai

laukdavo greta takų, kuriais judėdavo prieš žvalgybos rinktinės, pasirūpine, kad liktų nepastebėti. O suomių patruliai išsiaiškino geriausiai užmaskuotus maršrutus iš susitelkimo rajonų link kelio. Sparnuose palikta slidininkų sargyba saugodavo šiuos maršrutus. Kiekviena sustiprintojo dalinio rinktinė keliaudavo į atakos vietą laikydamasi grafiko, tačiau vadams buvo palikta pakankamai laiko žygio tempui nustatyti. Paskirtas pozicijas vyrai pasiekdavo nepervargę ir išsaugoję pakankamai jėgų pačiam puolimui. Paskutinis susitelkimo taškas buvo labai arti kelio, bet gana toli, kad priešas neišgirstų suomių. Jį pasiekę, kariai nusivilkdavo šilčiausius žieminius rūbus ir palikdavo juos kartu su kita sunkiąja įranga. Paliktus daiktus saugodavo sargybiniai. Palyginti lengvai apsirengę ir pasislėpę po baltais apsiaustais, šturmo grupių kareiviai nešdavosi tiek ginkluotės, kiek pakeldavo: pasiimdavo pistoletų-kulkosvaidžių „Suomi“, pistoletų „Luger“, granatų, sprogstamųjų užtaisų.

Ar sėkminga bus kelio blokavimo operacija, priklausydavo nuo greičio ir smogiamosios jėgos. Šturmo grupėms judant į paskirties vietas, žvalgai kiek galėdami arčiau prisiliūkindavo prie puolimo vietos ir pasižymėdavo naujausias taikinių koordinates – grįžę perduodavo jas minosvaidžių ir kulkosvaidžių būriams. Šių baterijų užduotis buvo paleisti slopinamąją ugnį abiejuose puolimo grupės sparnuose.

Sulaukus signalo, numatytą kelio ruožą trumpam užliedavo minosvaidžių ir kulkosvaidžių ugnis. Po kelių akimirų paramos ugnis, pasislinkusi per 100 metrų kairėn ir dešinėn nuo puolimo vietos, faktiškai atkirsdavo siaurą kelio koridorių nuo likusio pasaulio. Tada išmušdavo pėstininkų valanda.

Visai šalia raudonarmiečių, tarsi pūstelėjus vėjui, iš miško išnirdavo šmėklų būrys. Puldamos jos nuklodavo priešais besidriekiantį kelią sprogstančiomis granatomis, apiberdavo kiekvieną šaulio apkasą, sunkvežimį ir palapinę pistoletų-kulkosvaidžių „Suomi“ serijomis. Sprogdintojai atsiskirdavo nuo pagrindinio būrio – judėdami palei kelią, mėtydavo sprogmenis į transporto priemones, atvirus tankų liukus, lauko virtuves ir minosvaidžių apkasas. Kiekvieną sprogdinimo būrį lydėdavo keletas snaiperių – svarbiausias jų uždavinys buvo sunaikinti prieš karininkus. Šiame operacijos etape priešas gindavosi aršiausiai. Prie sienos priremti raudonarmiečiai, nekreipdami dėmesio į pavojų, šokdavo iš automobilių tiesiai slidininkams ant nugarų, puldavo į žūtbutines durtynes iš apkasų,

Suomių karys šliužia palei sunaikintą sovietų koloną ir į krūvas sukrautus žuvusius raudonarmiečius.

stodavo į kovą ginkluoti pistoletais, švaistydami šautuvų buožėmis. Suomiams, stebintiems kovą miškuose, dažnai atrodydavo, kad visas kelias kilnojasi nuo ugnies ir dūmų traukulių, mirtinoje kovoje susikibus rusvai žalsvos ir baltos spalvų siluetsams.

Puolantys suomia nesiekė sunaikinti visų sovietų kareivių konkrečiame Ratės kelio ruože. Puldami siaurą atkarpą, jie suduodavo triuškinančią smūgį, tarsi peilis perskrozdavo koloną ir dingdavo miške kitoje kelio pusėje. Vos tik atsiverdavo bent mažytė spraga prieš linijoje, iš miško atsirisdavo naujų rezervo karių banga – jie išplėsdavo ir užpildydavo šią spragą. Pionieriai, nepaisydami prieš ugnies, nedelsdami kibdavo į darbą, kad įtvirtintų abi pralaužos puses. Paprastai suomia per būsimas *motti* operacijas užimdavo 300–440 metrų ilgio kelio ruožą ir užblokudavo abi jo puses stipriomis barikadomis bei kitais įtvirtinimais. Dažnai jie sustiprindavo pylimus apverstais sovietų sunkvežimiais ar trofėjiniais